

EEDER

Edebi Elestiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Mart 2023, Cilt 7, Sayı 1

Atf/Citation: Açıkyol, E. (2023). "Latife Tekin'in Romanlarında Karizmatik Liderliğin Görünümleri". *Edebi Elestiri Dergisi*. 7(1), s. 88-98.

Erdal AÇIKYOL*

Latife Tekin'in Romanlarında Karizmatik Liderliğin Görünümleri**

Appearance Of Charismatic Leadership in Latife Tekin's Novels

ÖZ

Max Weber tarafından ortaya atılan karizmatik lider tipi, özellikle kaotik dönemlerde ortaya çıkarak toplumdaki farklı kesimlerin çözüm üretmekte zorlandığı sorunlara özel yetenekleri sayesinde yanıtlar verir. Kendisini takip edenlerin yoğun teveccühünü kazanan bu önderler, doğuştan sahip oldukları güçlü özellikleriyle izleyicileri üzerinde derin tesir meydana getirir. Sosyal bir kavram olan karizmatik önderlik, gündelik yaşamın çeşitli yüzlerini aktaran edebi metinlerde de varlığını görünür kılar. Çalışmada, Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları*, *Aşk İşaretleri* ve *Unutma Bahçesi* romanlarında yer alan öncü konumdaki kişilerin karizmatik nitelikleri sayesinde, etraflarında toplanan insanlar üzerinde kurmuş oldukları otorite gösterilmeye çalışılmıştır. Farklı karakteristik özelliklere sahip her bir kudretli roman karakterinin ortak paydası konumundaki karizmatik otorite, gönüllü itaati içermesinden dolayı önder ve takipçileri arasında doğal bir ilişkinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Edebi metinlerin başta sosyoloji, psikoloji olmak üzere diğer bilim dallarıyla ilişkisi tarihi süreç içerisinde hep var olagelmıştır. Karizmatik otorite sosyolojik bir kavram olduğu için bu çalışmada disiplinler arası bir yaklaşım tercih edilmiştir. Böylece ele alınan karizmatik roman karakterlerinin hangi saiklerle ortaya çıktığı, geliştiği ve kaymasını yitirdiği daha net şekilde görülmüş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karizma, Latife Tekin, Berci Kristin Çöp Masalları, Aşk İşaretleri, Unutma Bahçesi.

ABSTRACT

The charismatic leader type, put forward by Max Weber emerges especially in chaotic periods and thanks to their special abilities, they answers the problems that different segments of the society have difficulty in producing solutions. These leaders, who have won the intense favor of their followers, have deep impact on their followers with their innate strengths. Charismatic leadership, which is a social concept, makes its presence visible in literary texts that convey various aspects of daily life. This study is aimed to show how the leading figures in Latife Tekin's *Berci Kristin Çöp Masalları*, *Aşk İşaretleri*, and *Unutma Bahçesi* have established authority over the people gathering around them, thanks to their charismatic qualities. The charismatic authority, which is the common denominator of each mighty novel character with different characteristics, provides a natural relationship between the leader and his followers for it includes a voluntary obedience. The relationship of literary texts with other disciplines, especially sociology and psychology, has always existed in the historical process. Since charismatic authority is a sociological concept, an interdisciplinary approach is preferred in this study. In this way, it will be seen more clearly with which motives the charismatic novel characters discussed in this study emerge, develop and lose their charisma.

Keywords: Charisma, Latife Tekin, Berci Kristin Garbage Tales, Love Signs, Forgetfulness Garden.

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, erdalyol1984@gmail.com ORCID: 0000-0002-9412-8085

** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 02.12.2022 Kabul Tarihi: 13.02.2023 Yayın Tarihi: 25.03.2023 DOI: 10.31465/eeder.1213553

Giriş

İnsanlar dünyaya geldikleri andan itibaren yerleşik otoriter yönetimlerle karşı karşıya kalır ve yaşamsal fonksiyonlarını yitirene kadar bu yetkeci idare biçimleriyle muhatap olur. Aile kurumundan eğitim-öğretim yuvalarına, resmi organizasyonlardan gayriresmi politik/ideolojik yapılara kadar uzanan otoriterlikte disiplin söz konusudur. İtaat etme alışkanlığı çerçevesinde şekillenen bu münasebette fiziksel, psikolojik ya da dinsel/entelektüel gücü elinde bulunduranlar sahip oldukları bazı özelliklerle diğerleri üzerinde egemenliğini inşa eder. “Güven, üstün bir yargılama gücü, disiplin uygulama yeteneği ve korku uyandırma kapasitesi” (Sennett, 2005: 26) gibi nitelikler erki elinde tutanların belirgin vasıfları olarak dikkat çeker. Onlar, bu özellikleri sayesinde iradelerini kendisine biat eden kişilerin iradesine üstün kılarak otoriter yönetim tarzını fiili yaşama aktarır.

Modern toplumsal düşüncenin önemli isimlerinden biri olan Max Weber, otorite kavramını meşruluk üzerine bina eder. Ona göre otoritenin olduğu yerde meşruluk vardır. Meşruluğu da yönetilenlerin yönetimi altında buldukları kişiye dönük rızasına bağlar. Nitekim bu hususta “insanlar yöneticilerine gönüllü olarak itaat ettikleri zaman” (Akt: Sennett, 2005: 30) otoritenin söz konusu olduğunu iddia eder. Zora dayalı yönetimler meşru olmadığı için orada otorite yerine baskı vardır. Otoriteyi kendi içinde geleneksel, bürokratik ve karizmatik olmak üzere üç temel sınıfa ayıran Weber, özellikle karizmatik otorite üzerine odaklanır. O, karizmatik otoritenin diğer otoriter yönetim biçimlerinden ayrılan yönleri hakkında şu açıklamalarda bulunur:

“Bürokratik otorite, zihinsel yolla çözümlenebilir kurallara bağlı olmak anlamında özellikle rasyonedir; karizmatik güç ise, her türlü kurala yabancı olması anlamında, özellikle rasyonel değildir. Geleneksel otorite, eskiden kalma örneklere bağlıdır ve bu açıdan kurallara da bağlıdır. Karizmatik otorite ise kendi egemenlik sınırları içinde geçmişi reddetmekte ve bu anlamda özel bir devrimci güç niteliği taşımaktadır” (2005: 79).

Geleneksel otorite, geçmişten gelen kaidelerin kutsallığıyla biçimlenen yetkeci yönetime karşılık gelirken; bürokratik otorite hukuk kurallarıyla bezenmiş resmi idare şekline tekabül eder. Karizmatik otorite ise geleneksel inançların ve yönetmeliklerin aksine “bir bireyin istisna kutsallığına, kahramanlığına, örnek özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan veya emredilen normatif kalıpların ya da emrin kutsallığına olan bağlılık” (Weber, 2005: 40) üzerine kuruludur. Yerleşik sözlü ya da yazılı kurallar tarafından sınırlandırılmayan karizmatik lider, tamamıyla kişisel yetenekleriyle etrafında öbeklenen insan topluluğuna yol gösterici bir fonksiyona sahiptir.

Karizmatik otorite kavramını ilk kez kullanan düşünür Max Weber’dir. Fakat karizma teriminin Eski Grek medeniyetine kadar giden bir mazisi vardır:

“Karizma, Eski Yunan uygarlığına uzanan bir geçmişe sahiptir ve Eski Yunanca ‘ilahi ilham yeteneği (divinely inspired gift’ anlamını taşır. Hıristiyanların kutsal kitabı olan İncil’de de zikredilen bir kavramdır. Bununla birlikte, kavramı yönetim ve işletme literatürüne sokan ilk kişinin Bürokrasi Modelinin kurucusu Max Weber olduğu genel kabul gören bir düşüncedir” (Kılınç, 1996: 68).

Karizma kavramını liderlik olgusuna uyarlayan Weber, bu terim üzerine geliştirdiği fikirlerle düşünce dünyasına yeni ufuklar açar. Karizmatik liderin sahip olduğu özellikler başta olmak üzere bu otoriteye gönüllü olarak itaat eden izleyicilerin önderlerine bakış tarzı, hangi koşullarda karizmanın ortaya çıkacağı ve sona ereceği gibi meseleler Weber’in üzerinde en çok durduğu mevzular olarak göze çarpar.

Weber, karizma teriminin tanımını yaparken kelimenin ilk ortaya çıktığı Eski Yunancadakine benzer bir tanımda bulunur. Ona göre karizma, “bireysel olarak bir şahsı sıradan insanlardan ayıran ve onun doğüstü, insanüstü ya da en azından bazı özel istisnai güçlere ya da niteliklere sahip sayılmasına yol açan belli bir nitelik[tir]” (Weber, 2005: 75). Karizmatik otorite sahibi kişi, günlük meşguliyetler içinde ömrünü tüketen sıradan bireylerin aksine büyük meşguliyet taşıyan ve bunu pratik yaşam sahasına ustalıkla uygulayan üstün şahsiyetlerdir. Bu şahıslar evlilik, memuriyet, para gibi reel hayatın tüm dayatmalarına karşı kendi özgün kimliklerini muhafaza

etmeye çalışırlar. Özellikle ruhsal kimliklerini ciddi manada zedeleyecek paradan ve maddi kazanç elde etmekten itinayla kaçınırlar. “Kesin olan bir şey varsa o da karizmanın yöntemli ve rasyonel olan her türlü parasal kazancı yakışıksız saydığıdır. Genelde, karizma rasyonel olan tüm ekonomik davranışları reddeder” (Weber, 2019: 248). Düzenli bir şekilde gelir elde etmek, özel kazanç sağlamak, gelecek kaygısı taşımak karizmatik kişi için negatif çağrışımlarla doludur. O, kendisini takip eden topluluğu nezdindeki itibarını sarsacak bu tip etkinlikten ve düşünceden mümkün mertebe uzak durmaya gayret eder. Bunun yanı sıra karizmatik lider hayat okumalarında devrimci bir tavır içinde bulunur. Basit değişimler yerine radikal çapta dönüşümleri savunur. Bu bireyler, “temel tutumlar ve eylemlerin yöneldiği merkezi sistemdeki köklü bir değişmeyi ve yaşamı tüm özel biçimlerine, kısacası ‘dünyaya’ ilişkin tutumlarda yepyeni bir yönelimi” (Weber, 2005: 81) temsil eder. Carl J. Friedrich’e göre ise karizmatik öncüler inandıkları dini inancın tesiri altındadır. “Karizmatik liderlik, doğduğu özel dinin doktrinleri ve özellikle bu dinin benimsediği ulûhiyet kavramı tarafından açık bir şekilde etkilenmiştir.” (1961: 142) Dolayısıyla karizmatik önder, benimsediği dinin öğretileri çerçevesinde hareket eder. Bu kişiler, aidiyet bilinciyle bağlı oldukları dinin ritüellerini ve sembollerini kullanarak varlıklarını görünür hale getirir.

Karizmatik otorite, genellikle toplumun yaşadığı kriz dönemlerinde ortaya çıkar. Üstesinden gelemedikleri problemlere çözüm üretmekte zorlanan kişiler, kurtarıcı arayışları neticesinde karizmatik lider tipini vücuda getirir. “Psikolojik, fiziksel, ekonomik, ahlaki, dinsel, siyasi bunalım dönemlerinin ‘doğal’ önderleri” (Weber, 2019: 246) konumunda bulunan bu şahıslar, bezginlik ve umutsuzluk içinde yönlerini kaybeden topluluklara yol gösterir. Edward Shils’e göre kaosun söz konusu olduğu böyle zamanlarda insanlar “düzen gereksinmesinin bir fonksiyonu” (Akt: Uysal-Sezer, 1993: 6) olarak karizmatik önderlere ihtiyaç duyar. Etrafına topladığı kişilerin sorunlarına tatmin edici cevaplar verdiği sürece karizmasını muhafaza eden liderler, çözüm üretmekte zorlandığı zamanlarda etkisini yitirir. “Eğer uzun süre başarı gösteremezse ve her şeyden önemlisi, eğer yönetimi altındakilere herhangi bir yarar sağlamıyorsa, karizmatik güç ortadan kalkar” (Weber, 2005: 77). Karizmatik önderin takipçileri her daim ondan yeteneklerini sergilemesini bekler. Fakat kendisi de hemcinsleri gibi sınırlı ve eksik bir varlık olduğundan özel kabiliyetlerini sürekli gösteremez. Bu durum, onun cazibesini ortadan kaldırır ve üyeleri tarafından reddedilmesine yol açar.

Latife Tekin’in *Berci Kristin Çöp Masalları*’nda Güllü Baba, *Aşk İşaretleri*’nde Nezir, *Unutma Bahçesi*’nde ise Şeref sıra dışı karakteristik özellikleri sayesinde karizmatik otorite tipine uygun bireyler olarak dikkat çeker. Anlatı karakterlerinin etrafında kümelenen topluluklar, onların anlattıklarını can kulağıyla dinler ve mutlak bir inançla onlara bağlanır. Sosyal çevrelerinin kendilerine yönelik arzulu eğilimleri, bu karizmatik roman kişilerinde güçlü görünme güdüsünü tetikleyerek onların benliklerindeki tüm gizil güçlerini harekete geçirmelerini sağlar.

1. Büyünün Yarattığı Karizma: Güllü Baba

Berci Kristin Çöp Masalları, köyden büyükşehre göç ederek boş bir arazi üzerine gecekondu yapan ve orada çok zorlu mücadeleler göstererek tutunmaya çalışan insanların trajik-komik yaşamına ayna tutar. Anlatının hemen başında, köylülerin şehre geldikleri ilk gece kendilerine ait olmayan arsalar üzerinde izinsiz yaptıkları sekiz derme çatma ev, çok geçmeden yetkililer tarafından yıkılır. Bu olay üzerine memleketlerine gitme yerine direnme yolunu tercih eden gecekonducular, yeni evler yaparlar fakat meskenlerinin yıkımına tekrardan maruz kalırlar. Bu inşa ve yıkım süreci bir ayı aşkın bir süre istikrarlı şekilde devam eder. En sonunda topluluğun manevi hocası konumunda bulunan Güllü Baba, ev yaptıkları bu alanın yıkım ekibi tarafından unutulması için gecekonduculara birkaç gün ev yapımını durdurmaları tavsiyesinde bulunur. Güllü Baba’nın bu nasihatı işe yarar ve süreç içinde yeni yapılan gecekonducularla Çiçektepe ismi verilen büyük bir mahalle ortaya çıkar.

Sözlü kültürden beslenen ve batıl inançlarla zihin dünyaları şekillenen gecekonducular, kente geldikleri ilk zamanlarda yaşadıkları sancılı sürece kılavuzluk eden Güllü Baba’ya doğal

önderleri gözüyle bakarak onun egemenliği altına gönüllü şekilde girerler. Bir baraj inşaatında işçilik yaptığı sırada yüksekte düşmesi sonucu iki gözünü de kaybeden Güllü Baba'nın karizmatik otorite haline gelmesi ise Sırma isimli epilepsi hastası küçük bir kızı iyileştirmesi sonucu gerçekleşir. Döktüğü gözyaşlarıyla Sırma'nın sağlığına kavuşmasını sağladıktan sonra dar sosyal çevresi tarafından kendisine çeşitli olağanüstülükler atfedilen Güllü Baba, böylece karizmatik lider konumuna yükselir:

“Çiçektepe’de pirlük katına çıkması, ağlayıp sarsılarak Sırma’yı iyileştirmesinden sonra oldu. O günden başlayarak kondularda günlerce kadınlar arasında kör gözlü birinin ağlayıp ağlamayacağı konuşuldu. Sonunda onun kör gözlerinden akan yaşın kuvvetli, hikmetli bir su olduğuna karar verildi. Kulaktan kulağa, Allah’ın onun gözlerini kör ettiğine pişman olduğu, sonradan ona gözlerini isteyip istemediğini sorduğu, Güllü Baba’nın da gözlerinin yerine kuvvetli bir zihin dilediği söylentileri yayıldı. Kimsenin bilmediği şeyleri bilmesi kör olmasına bağlandı” (Tekin, 2012: 29).

Süreç içinde Güllü Baba ile gecekonducular arasında duygusal bir bağ oluşur. Güllü Baba'nın kendileri için uğraştığını ve herhangi bir menfaat gözetmediğini gören gecekondu ahalisi ona sevgiyle yönelir. Güllü Baba da birçok sorunla karşı karşıya kalan bu insanlara şefkatle ve sempatiyle yaklaşarak problemlerine çözüm üretmeye çalışır. Özellikle Güllü Baba'nın sırlarla dolu davranışlar sergilemesi ve gizli bilgilere sahip olması, etrafındaki insan kümesinin kendisine teveccüh etmesini sağlar. “Onun bastonuyla konuştuğuna, toprağı dinlediğine şahit olanlar çoğaldıkça da Güllü Baba'nın elini öpmeden mahallede hiçbir işin başına varılmadı. Baston kimin sırtına üç kez değerse başına tavus kuşu gibi ‘kısmet’ konacağına inanıldı” (Tekin, 2012: 29). Gecekondu sakinleri için mutlak otorite konumuna yükselen Güllü Baba, hem eylemleriyle hem de sözleriyle bu yoksul ve eğitimsiz insanlara adeta babalık yapar. Bir baba figürüne uygun olarak çevresindeki topluluğu korur, onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışır ve karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı endişeye kapılır. Gecekonducular da Güllü Baba'nın bu yaklaşımlarına karşılık kendisine derin bir bağlılık duyar ve onun sözünden çıkmaz.

Güllü Baba bulunduğu cemiyette birçok fonksiyona sahiptir. Bunlardan biri çeşitli hastalıklara yakalanan çocukları dualarla ve sihirle iyileştirmesidir. Gözyaşları ve bastonu, bu tedavilerde ona yardımcı olan temel araçlardır. “Güllü Baba, bir gözlerinden yaş akıtıp bir toprağı dinleyerek her gün bir ağrı sızı duası yaktı. Yaktığı duaları önünde diz çöken çocukların ağrıyan başlarına, gözlerine, kulaklarına okuyup üfledi. Bastonunu üç kez sırtlarına değdirdi” (Tekin, 2012: 31). Güllü Baba'nın büyüyle hastalarını iyileştirmeye çalışması, Şamanist din adamlarını akla getirir. “Şamanın başlıca işlevi sihirle hastalıkları iyileştirmektir” (Eliade, 2014: 275). Bunun yanı sıra halkın yaşayabileceği musibetlere çözüm üretme fonksiyonu da yine bu din adamlarının görevidir. Toplumsal ya da bireysel düzlemde meydana gelebilecek her türlü negatif sorunun çaresi olarak şamanlar görülür. “Her şeyden önce toplumun manevi dengesinin bozulmamasını güvenceye almak da onun görevidir. Hastalık, uğursuzluk, kısırlık gibi belalar kabileyi tehdit ettiğinde nedenleri bulup durumu düzeltmek Şaman’a düşer” (Eliade, 2014: 300). Güllü Baba'nın bir yandan hastalıkları iyileştirmesi diğer yandan gecekondu yıkımı, iş bulamama, evlerinin kapı altlarına sıkıştırılan sarı kâğıtlar gibi çeşitli olumsuzluklara çözüm bulma girişimleri onun Şamanist kimliğe sahip olduğunu gösterir. Max Weber, “trans haline gelmenin bir yolu olarak sara benzeri kasılmalara yakalanan büyücü şaman[in]” (2005: 76) karizmatik lider kapsamına alınacağını ifade eder. Güllü Baba, Şamanist din adamlarının yanı sıra Anadolu’da anlatılan efsanelerde geçen evliya tipini de çağırıştırır. Halk tarafından olağanüstü özelliklerle donatılan bu din adamı da içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını giderme işlevine sahiptir. Örneğin “suyu olmayan bir yerde susuz kalındığında baston, asa, kılıç, değnek veya ayağıyla yere vurarak su çıkmasını sağla[ma]” (Kumartaşlıoğlu, 2016: 131) onların da toplumsal sorunlar karşısında fonksiyonel bir role sahip olduğunu gösterir. Ayrıca bastonun evliyanın kullandığı araçlardan biri olması da Güllü Baba'yı veli tipinin yazınsallaşmış hali olarak karşımıza çıkarır.

Karizmatik yetke sahibi liderlerin temel özelliklerinden biri olan halk üzerinde maddi kazanç elde etmeme durumu Güllü Baba için de geçerlidir. O, sihirle hasta çocukları tedavi ederken herhangi

bir parasal karşılık beklemez. Bunun yanı sıra evlenmemesi ve devlete özgü bir işte çalışmaması onun karizmatik otoritesini yansıtan diğer niteliklerdir. Pratik yaşamın bu tip olağan keyfiyetlerinden uzak durarak ruhani bir atmosfer yaratan Güllü Baba, “Çiçektepe'nin geleceğine dair veciz kehanetler” (Seyhan, 2014: 242) ileri sürerek sıra dışı kişiliğine yeni bir renk katar. Geleceğin gizemli perdesini aralamaya çalışan görüşleri, gecekondü ahalisi tarafından önemli ölçüde rağbet görür. Yazgıları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen bu insanlar, heyecanla ve merakla Güllü Baba'nın öngörülerini dinlemek için kendisini ziyaret eder. Fakat onlar, kişisel yeteneği ve ilham vasıtasıyla Çiçektepe'nin kaderini okumaya çalışan Güllü Baba'nın söylediklerini kavramakta güçlük yaşar. Karizmatik otorite pozisyonundaki sıra dışı önderlerinin mahallenin fiziksel değişimine dair şu etkileyici sözleri ise süreç içinde tek tek gerçekleşir:

“Bir gün çöp tepelerinin üstlerinin toprakla örtülüp kabuk bağlayacağını, çöplerin üstüne yeni kondular kurulacağını söylüyordu. Konduların dört bir yanından kırk ayrı renkte çiçek fişkiracağını anlatıyordu. Hatta konduların içinde bile yeşil yeşil otlar bitecekti. Dediğine göre çöp tepelerinin iki yamacından yemyeşil otlar altından tenekeler, naylonlar, şişeler dört bir yana parıltılar yayacak, herkes bu yanar döner tepeleri, içinden otlar çiçekler fişkıran konduları görmek için Çiçektepe'ye akacaktı. Çiçektepe'de kondular daha da çoğalınca rüzgârın eski kuvvetini yitireceğini ama kondudan konduya, kulaktan kulağa ses götürüp getireceğini söylüyordu” (Tekin, 2012: 30).

Karizmatik liderin kendisine itaat eden topluluğun sorunlarına cevap veremediği zaman güç yitimine uğraması ve üyeleri tarafından sözlerine itibar edilmeyip unutulmaya mahkûm edilmesi Güllü Baba'da da görülür. Hekim, büyücü, kâhin gibi çok yönlü özelliklere sahip olan Güllü Baba'nın otoritesini sarsan ilk vaka, gecekondü sakinlerinden biri olan Şengül isimli kadının hastalığını iyileştiremediği olaydır. Süt dolu iki memesini bir türlü boşaltmadığı için bebeğine süt veremeyen bu kadın, Güllü Baba'ya sığınarak onu bu dertten kurtarmasını ister. Gözyaşı akıtarak ve üfleyp okuyarak Şengül'ü sağlığına kavuşturmaya çalışan Güllü Baba bu çabasında başarısızlığa uğrar. “O gece ay doğunca iki memesine gül yaprağı sardı. Ay solunca saçlarını çözüp memelerini taradı. Bez çalıp yaktı. Ama süt yerine iki memesinden durmadan kan aktı. İki memesinin üstünden yaralar açıldı” (Tekin, 2012: 33). Güllü Baba, bu olaydan sonra halk tarafından kutsallık atfedilen gözyaşlarından mahrum kalır. İlk başlarda bol bol akıtarak gecekondücuların başta hastalıkları olmak üzere diğer sıkıntılarına deva olan gözyaşlarının kesilmesi, onun kudretli gücünü sekteye uğratar. Kadınlar, Güllü Baba'nın tekrar gözyaşlarına kavuşması için pişirdikleri çorbaları ona içirmesine ve Sırma'nın gözyaşlarını onun gözlerine sürmesine rağmen bir türlü başarıya ulaşamaz. Gözyaşlarının kurumamasından önce halk nezdinde kutsal görüldüğü için çok fazla öpülen bastonunun çürümesi de Güllü Baba'nın ruhani kuvvetini olumsuz yönde etkiler. Hem bastonunu hem de gözyaşlarını yitirmesi neticesinde, dualarla ve sihirle yaptığı hekimliği bırakır.

Güllü Baba'nın karizmatik lider konumunun sarsılmasında, Kibriye Ana isimli bir kadının kendisine rakip olarak ortaya çıkması da etkili olmuştur. İlk kez Şengül'ün trajik olayında görülen Kibriye Ana, acı içinde kıvranan bu kadını iyileştirerek gecekondücular nezdinde itibar kazanır. Bununla birlikte gecekondücuların kaderi üzerine söyleyecek lafı kalmadığı için su üzerine özlü sözler söyleyerek karizmatik otoritesini korumaya çalışan Güllü Baba'yla söz yarışına girerek onun halk üzerindeki etkisini zayıflatır. Karizmatik gücün “kendisiyle rekabet eden, karizmatik olma iddiasındaki bir başka güçle çatışmaya girdiğinde, tek çıkış yolu ya sihir kullanması ya da doğrudan doğruya fiziksel kavgaya girişme[si]dir” (Weber, 2005: 78). Fakat Güllü Baba, bu iki seçeneğe de başvurmayarak karizmasının sonunu getirir. Kibriye Ana'nın girişimleri neticesinde zaten sallantıda olan karizmasını tamamen yitiren Güllü Baba, anlatının ilerleyen sayfalarda bir daha görünmez. Bu durum, karizmatik otoritenin uzun vadede başarı göstermesinin çok güç olduğunu ortaya koyar.

2. Dille Gelen Karizma: Nezir

Aşk İşaretleri, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelere mensup dört gencin kendilerinden yaşça büyük olan Nezir'in önderliğinde maddi hayatın dayanılmaz ağırlığını üzerlerinden atma çabasını

ele alır. Aileleri tarafından yeterince ilgi görmeyen Cihan, Saim, Yener ve Gülhan isimli kişilerin rastlantı sonucu Nezir’le karşılaşması, yaşama bakış tarzlarında radikal bir dönüşüm yaratır. Nezir’le tanışmadan önce günlük yaşamın olağan akışında sıradan bir hayat süren yoksul delikanlılar, tanışma evresinden sonra onun büyülü sesinin ve anlamlı cümlelerinin tesiri altına girerek kendi varoluşları üzerinde düşünmeye başlar. Sözcüklerin sihirli yönünü keşfetme, gençlerin sadece evreni algılama yönünü etkilemez; aynı zamanda yoksulluklarının yarattığı ezilmişlik duygusundan da sıyrılmalarını sağlar.

Dış dünyanın cezbedici görünümüyle mücadele etme noktasında yetersizliklerini yoğun biçimde hisseden gençlere önderlik yapan Nezir, onların manadan yoksun hayatlarına derinlik katan karizmatik bir liderdir. Öz benliklerini çaresiz hissettikleri bir dönemde karşlarına çıkan Nezir’e “gölgesine sığınılması gereken bir kahraman” (Balık, 2011: 182) gözüyle yaklaşan bu delikanlılar, kısa süre içerisinde onun etraflarındaki insanlardan çok farklı olduğunu anlarlar. Romanın anlatıcısı konumundaki Cihan’ın “onda doğaüstü bir güç var (...) İmalı, çarpıcı sesiyle, yüksek titreşimler yayarak öyle bir anlatıyor ki, alelade bir kutu, mucizeli bir kutuya dönüşüyor elinde” (Tekin, 2013: 7) gibi sözleri, Nezir’in büyülü kimliğini ortaya koyar. Sadece Cihan’ın değil diğer müritlerin de Nezir’e biçtiği olağanüstülük vasfı, karizmatik otoritenin belirgin özelliklerinden biridir. Nezir’in sıradışı varlığı, etrafındaki gençlerin analitik düşünme becerilerini ortadan kaldırarak mutlak bir inançla ona yönelimini doğurur. Nezir, sadece gençlerin zihinlerini değil ruhlarını da ele geçirir. “Kendi derinliklerimizden yükselen sezgilerin, içimizde dolaşan esintilerin sahibi Nezir. Gölgesi üstümüzdeyken, kalbimizde kaynaşan duygulara hâkim olmak elimizde mi? Yüzümüze yayılan ifadelerin anlamını sadece o bilebilir.” (Tekin, 2013: 39) Sigmund Freud, büyüsel özelliklere sahip liderin takipçilerinin tinsel dünyasına etkisi hususunda şunu söyler. “Kitle sözlerdeki gerçekten majik(büyüsel) gücün egemenliği altındadır; bu güç, kitle ruhunda en korkunç fırtınaları estirebildiği gibi en azgın fırtınaları dindirebilir.” (2016: 35) Bunun yanı sıra Nezir’in evlenmemesi, resmi bir meslek icra etmemesi ve maddi kazanç peşinde koşmaması karizmasını güçlendiren diğer temel niteliklerdir. Bir karizmatik önderin pratik hayatında uzak durması gereken etkinliklere uygun bir yaşam üslubuna sahip olan Nezir, bu faaliyetlere herhangi bir arzu duymamakla birlikte onlardan rahatsızlık da duyar.

Babasıyla bir caminin altındaki mahzende yaşayan Nezir, evlilik çağında bulunmasına karşın anlatı boyunca bu mevzuyu gündemine getirmez. Yaşlı ve hasta babasının döşemecilik işini gizlice yaparak yaşamını idame ettirmeye çalışan Nezir’in sabit bir geliri yoktur. Sürekli giydiği eski ve siyah renkli paltosu, ceketi ve gömleği onun dış görünümüne önem vermediğini gösterir. Buna karşın gücü ve otoriteyi simgeleyen siyah rengini her üç elbise parçasında da kullanması bilinçli bir tercih olarak dikkat çeker. İstek ve ihtiyacın vasıtası pozisyonunda olan eşyalara karşı ise mesafeli bir duruş sergiler. Sosyal statünün göstergelerinden biri olan eşyaların bireyi varoluş amacından uzaklaştıracağını; bundan dolayı bu nesnelere en ufak bir eğilim göstermemek gerektiğini ifade eder. “Zihnimizdeki ağırlıklardan kurtulup eşyalardan soğuyalım. Bir tekine bile sahip olmak için istek duymaya değmez. Eşyalar tehlikeli... Dünyaya niye geldiğini anlamak istiyorsan eşyaların yaydığı aptal edici ışıklardan sıyrıl, uzaklaş. Bu türden şeylerin arzusu içimizde tümünden sönmeli” (Tekin, 2013: 36). Nezir, kendisini mutlak otorite kabul eden gençlere eşyanın anlamsızlığına dair çeşitli örnekler vererek düşüncesini somutlaştırma yoluna başvurur. Böylece soyut düşünme becerileri fazla gelişmeyen tilmizlerinin farklı bir açıdan yaşama bakmalarını sağlayarak ufuklarını açar.

Nezir’in ergenlik çağındaki gençleri etkilemesi ve yönlendirmesi tamamıyla kullandığı retorik dil sayesinde mümkün olur. Güzel söz söyleme sanatı olan retorikte “benzetme, abartma, kelime oyunları, rasyonel ve duygusal çekicilik” (Saf, 2022: 296) söz konusudur. Nezir, retorik sanata uygun biçimde sözcükler arasında farklı anlam ilgileri inşa ederek etrafındaki gençler üzerinde cezbedici bir tesir oluşturur. “Rutubet kuşlarının hayat bulduğu yer. Divan ve soba yaratıkları için yapılmış evler (...) gecenin kalbi (...) hayat[ın] iğdiş edil[mesi]” (Tekin, 2013: 10-16-18) gibi kullandığı birçok ifade, onun retorik gücünden istifade ettiğini gösterir. İmge yüklü bu üslup

tarzı, Nezir'in karizmasını da ortaya koyar. Çünkü “karizmatik liderler; semboller, sloganlar, metaforlar ve betimlemeler içeren bir dille izleyicilerinin değer ve deneyimine göre onlara hitap” (Avcı, 2019: 153) etme yolunu tercih eder. Nezir sayesinde kelimelerin sihirli yönünü keşfettikçe gündelik yaşamlarının tekdüzelikten çıkarak sıra dışı bir hal almaya başladığını hissetmeye başlayan gençler, artık bilinçten yoksun geçmiş yaşamlarına dönmenin çok zor olduğunu idrak etmeye başlarlar. Bu durum, retorik’in “temelde ikna etmek” (Cevizci, 1999: 731) özelliğine uygunluk arz eder. Cihan, Saim, Yener ve Gülhan isimli gençleri razı etme noktasında gösterdiği başarı, Nezir'in retorik alandaki kabiliyetini gösterir.

Nezir, insanlar arasındaki iletişimin en temel vasıtası konumunda bulunan dili iktidar aracına dönüştürerek ona başka bir rol biçer. Dört genç üzerinde inşa etmiş olduğu hegemonyası, salt manada dilin yarattığı güçten kaynaklanır. “Hayata karşı lafı hazır, onun üzerine lafla yürüyen” (Gürbilek, 2016: 52) Nezir'in güçlü ve sarsıcı cümleleri her daim otoriterliği çağırır. Kişisel becerisi sayesinde etkili biçimde kullandığı dili tahakküm unsuru haline getirme, roman boyunca kendisiyle izleyicileri arasında sağlıklı bir ilişkinin vücut bulmasını engeller. Özellikle hakaret içerikli sözlerle peşine takılan gençleri aşağılaması, hem fiziksel hem de zihinsel açıdan güçsüz olan delikanlıları daha da güçsüzeleştirir. Yoğun duygularla kendisine bağlanan takipçilerine sarf ettiği sadistçe laflarla daha da kudretli hale gelen Nezir, “Şansınız varmış, bana rastladınız. Yutulmaktan kurtaracağım sizi” (Tekin, 2013: 15) diyerek öz varlığına övgüler dizer. Romanın kadın anlatıcısı Cihan, Nezir'in yarı-ilahi sözlerini arkadaşları adına onaylar.

Otoriter erk, kendisine itaat eden kişilerin tinsel dünyasında kalıcı izler bırakarak onların reel dışı algılara kapılmasına yol açar. Bağımlı olan şahıslar, lider olarak benimsedikleri sıra dışı insan tarafından göz hapsine alındıkları sanısını günlük yaşamın karmaşasında daima duyumsar. *Aşk İşaretleri* romanındaki dört yoksul genç de Nezir yanlarında olmadığı zamanlarda bile onun tarafından gözetlendikleri duygusuna sürüklenmekten kendilerini alamazlar. “Her an Nezir'in gözlerini üzerlerinde hissederek” (Irzık, 2014: 209) dolaşan bu küçük grubun üyeleri gerilim içindedir. Bunun yanı sıra kendi zihinlerinde geçenlerin Nezir'in bildiğini düşünmek de onları tedirgin kılan diğer bir husustur. Gizledikleri düşüncelerinin ilahi bir vasıf yükledikleri öncülerini tarafında ifşa edileceği ve bunun sonucunda yargılanacakları hissi onlardaki gerilimi tırmandırır. Bu korkularında haklı oldukları çok geçmeden ortaya çıkar. Anlatının tek kadın karakteri konumundaki Cihan'ın kendisine romantik ilgi beslediğini sezen Nezir, bu durumu açığa vurarak hem iç okuma konusundaki maharetini sergiler hem de karizmatik otoritesini zedeleyecek tek kişi olan Cihan'ı yargılayarak onu bertaraf eder: “Cihan. İllallah hani... dualı gözlerinden. Alçaksın, doğuştan hem de. Boşuna ümitlenme. Alçaklığın bilinmiyor mu sanıyorsun? Yüreğim sızlamayacak. Benden vazgeç. Yener'i düşün.” (Tekin, 2013: 77) Böyle bir münasebetin karizmasını zedeleyeceğini anlayan Nezir, Cihan'ın aklına diğer müridlerinden birini yerleştirerek kendisini ondan muhafaza eder.

Karizmanın süreç içinde etkisini yitirmesi Nezir örneğinde de görülür. Onun karizmatik yetkesinin sarsılmasında birden fazla etken söz konusudur. Bunlardan biri anlatının kadın karakteri Cihan'ın derin kavrayış gücüdür. Nezir'in metaforlarla yüklü sözlerini kavrayan ve bakışlarıyla bunu hissettiren Cihan, onun tarafından sosyal dışlanmışlıkla ve hakaretlerle karşı karşıya kalır. Cihan'ı bazen görmezlikten gelen bazen de rahatsız edici ifadelerle küçümseyen Nezir, böylece sallanan karizmasını yeniden inşa etmeye çalışır. Özellikle kadın cinsini olumsuzlama üzerine kurmuş olduğu şu ifadeler, Cihan'a duyduğu öfkenin dışa yansımalarıdır. “Hergele!.. Her yolu çakıyorsun, değil mi? Sende dümenin Allahı var. Ama unutma, hayat boyu kız olacak nanesin” (Tekin, 2013: 17). Psikolojik şiddete ara sıra maruz kalan Cihan, Nezir'e cevap vermek yerine sükût etmeyi tercih eder. Anlatının sonuna kadar da bu sessizliğini muhafaza eder.

Dil yoksunu dört gencin tek başlarına kaldıkları bir gün liderleri hakkında olumsuz cümleler kullanması da Nezir'in karizmatik otoritesini zedeler. İlahi vasıflar yükleyerek gözlerinde

büyüttükleri önderlerinin kendileri gibi sıradan oluşuna dair yaptıkları muhabbet, Nezir'in yarattığı büyülü ortamın dışına çıkma isteklerini yansıtır. Özellikle Gülhan, Nezir'in dış görünümündeki olumsuzluklardan yola çıkarak onun sihirli etkisini ortadan kaldırmaya çalışır:

“ ‘Yener... bir daha çarşıya gittiğinde unutma, Nezir'e kepek ilacı al.’ Gülhan'ın yanımızdaki inançsız dolaştığını belli eden sesi... irkiltici. Uyarısı yerindeymiş Nezir'in. Ona dikkat etmemiz lazım. Canımızı saran heyecan dalgasını kırabiliyor. Seğirmeleri, kasılmaları, çınlamaları alt edip Nezir'in bağlayıcı dikkatinden kaçabilmiş. Gülhan'ın sözleri Saim'e dayanılmaz geldi. ‘Amma küçük kalpli herifsin!’ ‘Kepek mi, ulan? Enayi göz... sır tozu onlar.’ Yener'in ağzını melek doldurmuş gibi. Dilinden ateşli sözler dökülüyor. ‘Yürüyüşünü de incelemiştir, içe basıyor değil mi? Kadere bak! Peşine düştüğümüz adam bastıracak. Ne olacağız şimdi’ ” (Tekin, 2013: 53).

Nezir'in karizmatik otoritesine vurulan asıl darbe ise takipçilerinin onun gibi edebi bir dil inşa etme çabasıdır. Onlar, bunu başarabildikleri zaman Nezir'in ruhsal dünyalarında yaratmış olduğu etkiyi tamamen ortadan kaldıracabileceklerini düşünürler. Cihan şiir yazar, Yener ve Gülhan ise Nezir'in cümlelerini çağrıştıran süslü ifadeler kullanır. Eserin anlatıcısı pozisyonunda bulunan Cihan bu hususta şu ifadeleri kullanır. “Konuşacağız. Konuşmaktan geçiyor bunun yolu. Konuşa konuşa kafalarımızın içini boşaltıp yanan kalplerimizi soğutacağız. Hayatla aramızdaki soğukluğu hissetmeyeceğimiz bir an gelecek sonunda” (Tekin, 2013: 92). Dış dünyanın realitesiyle aralarını açan Nezir'le güç mücadelesine giren bu yoksul ailelere mensup gençler, Nezir'in yarattığı büyülü atmosferin dışına nispeten çıkar. Çünkü onların oluşturduğu dil, orijinal değildir. Fakat Nezir'in sözlerine öykünme sonucu ortaya çıkan bu taklitçi dil, gençleri amaçlarına tam olarak ulaştırmasa da Nezir'in geçmiş yaşamlarında oynadığı önemli rolü ciddi manada azaltır. Bunun neticesinde, Nezir'in karizmatik kimliği onların nezdinde şüpheli bir hal alarak güç kaybına uğrar.

3. Sessizliğin İnşa Ettiği Karizma: Şeref

Unutma Bahçesi, modern yaşamın olağan dayatmalarına karşı yeni bir dünya tasavvuru oluşturmaya çalışan bir grup entelektüelin düşünceleri etrafında kurgulanmıştır. Kent hayatının hızlı temposunun dışına çıkarak ruhsal düzlemde hafiflemek isteyen bu aydın tabakanın temel amacı, yaşamış oldukları kötü anıları unutarak ruhlarını arındırmaktır. Topluluğun öncüsü konumundaki Şeref, satın aldığı kırsal arazi üzerinde inşa ettiği evlerle geçmiş yaşamlarını unutmaya hevesli kişilere arzularını gerçekleştirme imkânı sağlar. Şeref'in kurmuş olduğu bahçeye gelip yerleşmek isteyen ya da belli bir süreliğine kalmayı arzulayan şahıslardan tek isteği, mazilerine dair herhangi bir konuşma içerisinde bulunmamalarıdır.

Şeref, Güllü Baba ve Nezir'de olduğu gibi kriz döneminde ortaya çıkan karizmatik bir önderdir. Arayış içinde olan eğitilmiş bir topluluğa çözüm yolunu göstererek onlara öncülük eden Şeref, bu kişiler tarafından doğal önder olarak kabul edilir. Rahatsız edici deneyimlerin etkisiyle ruhsal daralma yaşayan ve çıkış yolu arayan aydın bireyler, Şeref'in ütopyası sayesinde bunun mümkün olabileceğini düşünerek onun yolundan gider. Romanın anlatıcısı konumundaki gazeteci Tebessüm, muhasebeci Olgun, tiyatrocusu Giray, yazar Ferah gibi entelektüel tabakaya mensup bu şahıslar, ıssız bir alanda kurulan bahçede sadece mesleklerini değil, geçmiş hayatlarına ait her türlü bağlayıcı unsuru da terk eder. Çünkü Şeref, bahçeye yerleşenlerden kişisel tarihlerini çağrıştıracak her şeyden uzak kalmalarını ister. Fakat çoğu kişinin bunun üstesinden gelemeyip belli bir süre kaldıktan sonra buradan kaçacağını düşünür. Nitekim bu hususta, “durulup arınacak olanlar kalacak, diğerleri terk edip gidecek bu bahçeyi” (Tekin, 2014: 61) tarzında cümleler kullanır. Romanın ilerleyen sayfalarında bu öngörüsü gerçekleşir.

Karizmatik önderlerde görülen resmi bir işte çalışmama durumu Şeref'te de görülür. Varlıklı bir ailenin oğlu olan Şeref, nükleer bir santralde belli bir süre mühendis olarak çalıştıktan sonra işini bırakarak tek başına on yıl boyunca ıssız bir koyda yaşar. Daha sonra *Unutma Bahçesi*'ni kurduğu araziye satın alarak oraya yerleşir ve gerekmedikçe bahçeden dışarıya çıkmamaya özen gösterir. Hayatı boyunca hiç evlenmemesi ve kurduğu bahçeyi geçim aracı olarak kullanmaması da onun karizmatik yönünü gösteren diğer hususlardır. Romanın karakterlerinden biri olan Ferah, Şeref'in

bahçeye ticari bir unsur olarak bakmadığını şu sözlerle ifade eder. “İlk gelenler evlerinin yapımı için parayı ödemişler ama burada mülkiyet hakkı tanımıyor kimseye, ölünceye kadar yaşama hakkı... Şeref için de geçerli bu” (Tekin, 2014: 241). Şeref’in inşa ettiği bu yerin maddi kaygılarla lekelenmesini engellemek için özel mülkiyeti yok sayan anlayışı, izleyicileri nezdinde karizmasını güçlendiren önemli bir husustur.

Karizmatik liderleri normal bireylerden ayıran sıra dışılık Şeref için de geçerlidir. Unutma Bahçesi’nin mimarı olan yakın arkadaşı Sadık Bey, tuttuğu günlüğünde onun için “burnu bir tanrı burnu kadar hassas” (Tekin, 2014: 254) cümlesini kullanarak Şeref’e olağanüstü bir kimlik katar. Romanın anlatıcısı pozisyonundaki Tebessüm ise Şeref’in algılama kapasitesinin büyüklüğü ve düşüncelerinin sonsuzluğu çağrıştıran gücü karşısında kapıldığı etkiyi şu sözlerle aktarır:

“Dinlemiyor değilim onu; sesimi çıkarmadan, bütün bir gece, gündüz... Bilmeden, ona etkileneceği bir soru yöneltiyorum, açıklamaları sarsıyor beni. Öyle başka bir kavrayışa her şeyin anlamını değiştirerek konuşuyor ki –başım dönüyor o ayrı- boşuna bir yakınlık duygusuyla yanına sürüklenmiş gibi oluyorum, mahzunlaşıp susuyorum karşısında. Sonra, bir yanı var ki, daha çözebilmiş değilim, basit bir sorunla ilgili ayaküstü düşüncesini almak istiyorum... Sesim ruhuna dokunmuş gibi, uzayın enginliğini hissettirecek bir şeyler söylüyor” (Tekin, 2014: 31).

Bahçeye gelip yerleşenler de süreç içinde Şeref’in sıradan insanlardan çok farklı özelliklere sahip olduğunu fark ederek onun liderliğini kabul eder. Bu kişiler güçlü irade, üstün kavrama gücü, iç okuma gibi vasıfları taşıyan Şeref’e yakın olmak için adeta birbirleriyle yarışır. “Şeref’in etrafındaki bir iktidar oyunudur aynı zamanda Unutma Bahçesi. Şeref tarafından beğenilme, sevilme, göze girme, daha da önemlisi dışlanmama arzusu” (Ergüden, 2005: 36). Fakat küçüklüğünden itibaren hayata karşı nefret duygusuyla hareket eden, insanlardan tiksinen Şeref etrafındakilerin kendisine yakın durma arzusunu karşılıksız bırakır. Onun böyle bir tutum içine girmesinin asıl sebebi, unutamayacak çapta olumsuz deneyimler yaşama kaygısıdır. İnsani ilişkilerde kurulan duygusal münasebetin trajik neticeler ortaya çıkararak unutulmaz anılar oluşturacağını düşünme, bu karizmatik liderin izleyicileriyle derin bir ilişki tesis etmesini engeller. Bunun için kendisiyle hissi münasebet kurmaya çalışan kişilere sık sık incitici ifadeler kullanır. Fakat izleyicileri Şeref’in kendilerine sarf ettiği kırıcı cümlelere rağmen ısrarla ona sığınmaktan ve onun ilgisini kazanmaktan vazgeçmez.

Kapitalist ekonomiye dayalı modern dünya düzenini beğenmediği için Unutma Bahçesi’ni inşa eden Şeref, bu girişimiyle kurulu siyasi paradigmaya meydan okur. O, bu anlayışıyla sosyal çevresine yeni bir yaşam modeli önerir ve var olan sosyo-politik sistemi pratik yaşam sahasında sarsmaya çalışır. Şeref’in yürürlükte olan durumu reddetme ve ona alternatif bir düzen yaratma çabası, karizmatik otoritesini ortaya koyan bir eylemdir. Çünkü “karizmatik olmayan liderler genellikle statükoyu savun[up] ufak tefek değişimler” (Kılınç, 1996: 83) üzerine odaklanırken karizmatik liderler radikal çaptaki değişimler peşinde koşar. Şeref sadece fiiliyatta gerçekleştirdiği bahçe ile devrimci bir duruş sergilemez, aynı zamanda düşünceleriyle de devrimci yönünü ortaya koyar. Bahçenin bahçivanı Cömert’in avcılara methiyeler düzmesine sinirlenerek şu çarpıcı ifadeyi kullanır. “Bu dağlara gelip koç vuracaklarına katil devlet başkanlarını vursunlar” (Tekin, 2014: 237). Şeref topluma dönük de olumsuz yönden köktenci fikirlere sahiptir. Buna örnek olarak bir toplantı esnasında kullandığı ifadelerden alınıp ağlayan kadın karakter Tebessüm’e sarf ettiği şu cümleleri gösterilebilir:

“Ancak soysuzlar başkalarının önünde gözyaşı döker. (...) İzin vermeyeceğim burada ağlayıp zırlamanıza, tiksiniyorum çünkü, tahammülüm yok! Bu toplum böyle soysuzlarla dolu, kendine gülen, kendine ağlayan kıvrım kıvrım yaratıkları görmemek için kaçtım buraya. Ağlayacağına dikil ayağa, söyle söyleyeceğini” (Tekin, 2014: 156).

Unutma Bahçesine gelerek kolektif yaşamı tercih eden kişiler, Şeref tarafından önceden belirlenmiş kurallara göre davranırlar. Bahçede kalıcı olarak kalanlar, Şeref’in kendilerine verdiği görevleri yerine getirmeye özen gösterir. Romanın anlatıcısı Tebessüm, misafirleri ağırlamak, çalışanların sorunlarını dinlemek ve gelenleri buradaki yaşama alıştırmak gibi birçok işin

sorumluluğunu üstlenir. Ayrıca zaman buldukça bahçe sulamayı da yapar. Ekmek pişirme işini Giray, odaların temizliğini Neslihan, bahçenin bakım işlerini Cömert, misafirlere bahçenin kurulma amacını anlatma vazifesini de Ferah yapar. Fakat bu görevleri yapma noktasında Şeref kimseye dayatmada bulunmaz. Bundan dolayı ikamet edenler arasında bazen iş değişikliği de söz konusu olur. Ayrıca belirli bir hedef doğrultusunda bahçede bulunan bu kişiler arasında hiyerarşik bir yapılanma da mevcut değildir. Cömert ve Tebessüm arasında geçen şu diyalog kişiler arasında ast-üst ilişkisinin mevcut olmadığını gösterir. “Anladığım kadarıyla siz müdür pozisyonundasınız Tebessüm Hanım, ne zamandır buradasınız? Kimse müdür değil burada, pozisyonlar var ama başka türlü” (Tekin, 2014: 176). Şeref’in hem görev dağılımı hususundaki tavrı hem de takipçileri arasında sınıflamaya gitmemesi, onun karizmatik yönünü gösteren diğer bir özelliktir:

“Görevlerin her türlü bürokratik örgütlenişinin tersine, karizmatik yapı, hiçbir düzenli atama ve atma prosedürü ya da sistemi tanımaz. Kurallara bağlanmış ‘kariyer’, ‘yükselme’, ‘aylık’ ya da karizmatik önderin ve yardımcılarının uzmanlık sahibi olmaları gibi kavramlara yer vermez. Denetim ya da temyiz organı, yerel ya da işlevsel yetki alanları tanımaz; günümüzdeki ‘bürokratik’ bölümler gibi kişilerden ve kişisel karizmalardan bağımsız, kalıcı kurumlara yer vermez” (Weber, 2019: 247).

Şeref, karizmatik otoriteyi temsil eden diğer anlatı liderlerinde olduğu gibi süreç içinde güç kaybına uğrar. Onun karizmasını sarsan asıl olay, bahçeye gelen bazı kişilerin geçmiş yaşamlarıyla bağlarını koparmayışlarıdır. Anlatıcı konumundaki Tebessüm bu şahıslar hakkında şöyle der: “Bıraktıkları meslekleri, geldikleri yeri, hatta adlarını bile saklayanlar var ama cep telefonları hiç susmuyor. İstemedikleri hayatlarıyla haberleşiyorlar sürekli, ya unutamaz da geri dönersek kaygısıyla sanırım” (Tekin, 2014: 135). Unutma arzusuyla bahçeye gelip de unutulmak istemeyenlerin bu tavrından rahatsızlık duyan Şeref, daha katı kurallar koymak ister. O, buraya gelecek kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılması ve belli bir deneme süresi konulması gerektiğini Tebessüm’e söyler fakat buna dair herhangi bir girişimde bulunmaz. Bunun yanı sıra Bahçıvan Cömert’in ve Eczacı Cavidan Hanım’ın başlarında geçmiş travmatik vakaları ara sıra gündeme taşınması, Şeref’in kurmaya çalıştığı düzeni olumsuz yönde etkiler. Cömert’in ailece maruz kaldığı depremi ve eşinden boşanmayı; Cavidan Hanım’ın ise felsefe profesörü kocası Erdem Bey tarafından aldatılmayı unutma yerine hatırlamaya çalışması, bahçeye geliş misyonunu önemli düzeyde tahrip eder.

Düşüncelerinin ve davranışlarının doğruluğuna inanmış Şeref’in karizmasını zedeleyen diğer gelişme ise yazarlık yapan Ferah’ın ve akademisyen Erdem Bey’in onunla fikir tartışmasına girmesidir. Ferah, sadece bazı mevzularda Şeref’le polemige girmez, aynı zamanda onun iç dünyasını da okumaya çalışır. Şeref’in belirsiz öfkelerine kapılmasını bebekken dadılardan yediği dayaklara bağlar. Erdem Bey ise üniversite hocalığının vermiş olduğu alışkanlıkla bahçede bulunanlara yaşama dair bilgilerini aktarmaya çalışır. Bir toplantı esnasında ikisinin ağız birliği etmişçesine bahçede anların birikmesini istemesi karşısında sınırlarına hâkim olamayan Şeref onlara sert çıkışır. “Kimse kimseye bir şey öğretmeye kalkmasın tamam mı, benim özlediğim ilişki biçimi bu... İnsanlar öğrenmek istedikleri bir şey varsa, öğrenirler. Bilenlerin ona buna saldırmasına gerek yok. İnsan, öğrenmek istediği şeyi öğrenmenin yolunu bulur, kim kime ne öğretiyormuş bu dünyada” (Tekin, 2014: 276). Uzun uğraşlar sonucu inşa ettiği düzenin sorgulanması Şeref’te huzursuzluğa yol açar. Çünkü bahçedekiler üzerinde yaratmış olduğu karizmasının bu tip tartışmalar sonucu zarar göreceğini düşünür. Tebessüm’ün “Şeref, konuştukça Ferah’la Erdem Bey’in karşısında yalnızlaşıyordu” (Tekin, 2014: 278) cümlesi, bu tartışmada Şeref’in karizmatik otoritesinin hasar gördüğünü gösterir.

Sonuç

Latife Tekin’in *Berci Kristin Çöp Masalları*, *Aşk İşaretleri* ve *Unutma Bahçesi* romanlarındaki odak şahıslar, Weber’in karizmatik otorite tipolojisini yansıtmaları bakımında kayda değer anlatı kişileridir. Sosyal çevreleri tarafından bağlanılıp itaat edilen bu liderler, ortaya çıktıkları koşullar, karakteristik özellikleri ve güçlerini yitirileri noktasında karizmatik önder tipine uygunluk gösterir. Farklı toplumsal tabakalara hitap etmelerine rağmen her bir karizmatik erk, taraftarları

tarafından yoğun ilgi görür. Onların büyüüne kendini kaptıran topluluklar, günlük hayatlarının maceralı bir ortama dönüştüğünü görür ve yaşama farklı bir perspektiften bakmayı öğrenir.

Karizmatik önderler, toplumun yaşadığı bunalım dönemlerinde ortaya çıkar. *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda Güllü Baba, *Aşk İşaretleri*'nde Nezir, *Unutma Bahçesi*'nde ise Şeref kriz koşullarında görünürlik kazanan liderlerdir. Sorunlarına çözüm yolu üretmeyen ve bir çıkış yolu arayan topluluklara kılavuzluk yapan her üç otoriter güç, onların teveccühünü kazanarak doğal önder rolüne bürünür. Özel kazanç peşinde koşmamaları, devlete ait işlerde çalışmamaları ve evlilikten uzak durmaları bu öncü konumdaki kişilerin karizmatik yönünü gösteren temel nitelikler olarak dikkat çeker. Ayrıca kurulu düzeni ve süregelen yaşam tarzını beğenmeyip yeni bir hayat üslubu ortaya koyma çabası içinde bulunan bu anlatı şahısları, karizmatik otoritede görülen devrimci tutumu yansıtır. Karizmatik liderlerin taraftarları tarafından olağanüstü bir kişi olarak görülme durumu da üç eserde görülen bir gelişmedir. Karizmatik erkin gizil güçlerini uzun süre devam ettirme noktasındaki yetersizliği ise hem Güllü Baba, hem de Nezir ve Şeref için geçerlidir. Her üç roman karakteri, süreç içinde sorunlara çözüm üretme hususunda yetersiz kalarak ve izleyicileri arasında çıkan rakipleri yüzünden güç kaybına uğrayarak karizma yitimiyle karşı karşıya kalır.

Kaynakça

- Avcı, A. (2019). “Örgütsel Değişim ve Örgüt Yönetiminde Karizmatik Liderlik ve Eleştirel Bir Bakış”, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama. C.2 (2)*, 148-157.
- Balık, M. (2011), *Latife Tekin'in Romancılığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Eliade, M. (2014). *Şamanizm*, çev. Birkan, A., Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Ergüden, I. (2005). Unutma Bahçesi'nin Unutturamadıkları, *Virgül Dergisi. S.80*, 35-36.
- Freud, S. (2016). *Kitle Psikolojisi*. çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Friedrich, J.C. (1961). Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi, çev. Kıratlı, M., Ankara Üniversitesi *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. XVI(2)*, 127-149
- Gürbilek, N. (2016). *Ev Ödevi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- İrzık, S. (2014). *Kadınlar Dile Düşünce*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılınç, T. (1996). “Liderlikte Durumsallığın Ötesi Karizmatik Liderlik Yaklaşımı”, *İ. Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, C. 25 (2)*, 67-108.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2016). Mucizeden Keramete: “Yerden Su Çıkarma” Motifli Efsaneler. Hacettepe Üniversitesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (25)*, 119-139
- Saf, H. H. (2022). Siyasal Mit İnşasında Görsel Retorik Ya da Kötülüğün Sıradanlığı. *Journal of Erciyes Communication, Volume 9, Issue 1*, 293-315
- Sennett, R. (2005). *Otorite*, çev. Durand, K., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Seyhan, A. (2014). *Dünya Edebiyatı Bağlamında Modern Türk Romanı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uysal-Sezer, B. (1993). Çağdaş Karizma. *Amme İdaresi Dergisi, C.26, S.4*, 3-20
- Tekin, L. (2012). *Berci Kristin Çöp Masalları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, L. (2013). *Aşk İşaretleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, L. (2014). *Unutma Bahçesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*, çev. Akın, H. B., Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, M. (2019). *Sosyoloji Yazıları*, çev. Parla, T., İstanbul: Metis Yayınları.